

Jindřich Šebánek, Pomocné vědy historické I. Paleografie. Praha: SPN, 1958, s. 61-70.

IX. Pravidla transkripční

- u diplomatických (paleografických) přepisů – v textu se nesmí měnit nic kromě toho, co má ryze grafickou povahu (nerozvádějí se zkratky ani ligatury), nic se nepřidává, nic se nevynechává

Transkripce textů latinských (základem Rybova pravidla)

- 1) nezachovává se rozdíl mezi dlouhým a kulatým *s*, mezi *i* bez, či *s* označením, ani háček na nad *u* nebo *n*
- 2) je jedno, zda psáno *ii, jj, ij, w* → *vu* (např. *vulgariter, viduus*)
w (*lingwa, pawor, conswetus*)
- 3) zdvojené náslovné *ff, ll* se zjednodušuje na *f, l*
- 4) rozvádění zkratk (smysl nových zkratk, pokud nebyl zcela běžný, musí být vyložen v základní poznámce k opisu)
 - 1) u tironského *con* (*o*¹) → *con* nebo *com* (záleží, jak rozepsáno v textu)
- 5) velká písmena bez ohledu na to, jak v textu, ale podle nynějších pravidel, i interpunkce dle dnešních pravidel
- 6) rozdělení slov také podle dnešních pravidel (zda jedno slovo rozepsat ve více slov, nebo naopak)
- 7) hlásková podoba se až na výjimky nemění (ne *maiozem* za *magorem, sed* za *set...*), rozlišuje se, zda *ae, e, e,* respektují se různé formy akcentů nad samohláskami i dvojhlásky vzniklé nadepsáním písmene
- 8) pravopis předlohy se nemění, ani když se dochoval v pozdějším opise
- 9) číslice tak, jak v textu (značka pro poloviny = přetržené *j*), odchylky od pravidel přípustné v edicích pramenů učebné povahy (→ znesnadnění kontroly součtů)
- 10) vlastní jména – nemění se nic, až na zcela běžná jména

Transkripce textů českých

- základem elaborát ve Státním ústavu historickém, základem pro jednání komise Akademie vě
- přednost přepisům netranskribovaným (paleografickým) před transkripčními
- u nejstarších textů (zhruba do 1400) transliterace, jen odstranění jevů ryze grafické povahy (např. rozdíl mezi kulatým a dlouhým *s*), rozvedením zkratk a interpunkce
- u textů z doby do r. 1526 a pozdější platí to, co u latinských textů
- navíc:
 - 1) kde užito *u, v* nebo *w*, se transkribuje *u* nebo *v*; *w* se může přepisovat jako *vu* (např. *wobec* → *vuobec, woči* → *vuoči*)
 - potíže při transkripci písmene *u* – někteří filologové, že se má spojení *u Prazie* transkribovat ne *v Praziě*, ale *u Prazě* (což odpovídá latinskému *apud Pragam*)
 - *w* se transkribuje pouze u jmen německého původu (např. *Wagner*)
 - zachovává se *uo, o, ú*, nepíše se *ů*, nebo pokud se místo *ou* píše *au*
 - 2) *u* i *y* se transkribují podle dnešních pravidel (pod řádek napsané *i = i*),
 - *i* se transkribuje i jako *j* (*iako = jako*)
 - *g* rovněž jako *j* tam, kde se takto vyslovuje (*crag = kraj*), zachovává se u *gdo, gde*, u *gk* jen *k* (*markgrabstvie = markrabstvie*)
 - 3) *cz = c* nebo *č* podle výslovnosti (*crag = kraj, č* zastupuje *i t' – šťastný*)

¹ bohužel nevím, jak se ve wordu píše, tak snad vám tento symbol tironské noc připomene

ss = s nebo š i ss (*lessy = lesy, classtera = kláštera, sstupek = sstupek*, od slovesa sestoupit; š se píše i místo č (*sstvrtek = čtvrtek*))

rz = ř, pokud neznamená rz

- 4) *dia, tia, zia = d'a, t'a, ža*, někdy *z = ž* (*prazsky = pražský*), *n = ñ*
- 5) dbáme na to, jaký je v textu rozdíl mezi *s* a *z* v předložkách i jinde (*skáza* vedle *zkáza*)
- 6) tam, kde se kvantita samohlásek nevyznačuje nebo je zmatena, se užívá kvantita novočeská (nejprve se užívalo zdvojení písmene, od 15. stol. i diakritická písmena)
- 7) jotace (*ie*, krátké *ě*) ve slabikách *čě, čě, dě, jě, ně, řě, sě, šě, tě, zě, žě* se transkribuje, od 15. stol. je třeba dbát na to, do jaké míry ji text zachovává a kde pouze zdánlivá, tj. kde pohou grafikou
- dlouhé *ie* beze změny
- 8) od 1526 do značné míry dnešní pravopisný úzus, nezachovává se již *au*, ale píše se *ou* (kromě slov, kde se vyslovovalo, např. *Haugvic*)

Transkripce textů německých

- vodítkem zásady z konference v Halle 1930: *Grundzüge für die äußere Textgestaltung bei der Herausgabe von Quellen zur neueren Geschichte* (1931)
- přísnější transkripční pravidla do 16. století (a) x volnější pravidla (b)

ad. a)

- 1) dbát značek pro přehlásku nebo pro dvojhlásku, zachovávají se beze změny jako nadepsaná písmena (např. *gūt* se nesmí přepsat jako *guot*), přehláska může být vyjádřena dvěma tečkami nebo čárkami nad písmenem, také se takto transkribuje
- 2) rozlišuje se mezi *y* a *i* podle textu, nesmí se zaměňovat *y* za *ij*
- 3) *j* a *v*: pokud *j* ve významu souhláskovém, *u* ve významu samohláskovém, nezáleží na tom, jak v textu (*jn = in, briue = brive, vnd = und*)
- *i*, resp. *j* ve významu samohlásky i souhlásky (jak *ieman*, tak *jeman*)
- *w* se zahovává, kromě míst, kde jasně ve smyslu *u* (*bawn = baun, zw = zu*)
- 4) zdvojení souhlásek se ruší na místě, kde mají charakter pouhé grafiky (zejména *ff, nn, ff. ffurst = furst, inn = in*), ruší se také zdvojení tam, kde nedůsledné x respektovat, kde vyjadřuje zdloužení předchozí samohlásky (*wegk, hoff, nemmen*)
- 5) pokud se nedá rozlišit *cz* a *tz* se transkribuje podle dnešního úzu (*nutzen, geltz* ale *czit* – doba, *czu...*)
- 6) respektujeme, zda *v* místo *f*, *b* místo *w* a naopak, dvojí *u*, pokud ve smyslu *w*, transkribuje se jako *w* (*vogt* nebo *fogt, albeg* nebo *alweg, uuinter = winter*)
- 7) rozlišujeme mezi *s* a *z*, resp. *i* β podle předlohy, β se nepřepisuje jako *cz*, ale jako β nebo *ss*
- 8) velká písmena – odchylka od dnešního úzu, substantiva malým písmenem

ad. b)

- 1) od 18. stol. plně podle dnešního pravopisného úzu (i velká písmena)
- 2) pokud ve starších textech *y* ve smyslu *i = i, β* v platnosti prostého *s = s*, ve smyslu *ss = ss*, rozdíl mezi *v* a *f* se vyrovnává

Irena Zachová, K návrhu pravidel pro přepis latinských, českých a německých textů při popisu rukopisů, StR XX, 1981, s. 165-169.

- pravidla vytvořena pracovníky Komise pro soupis a studium rukopisů ČSAV
- transkripce stanovena jako závazná
- výjimečně transliterace: význam pro přepis starých tisků (určování vydání apod.)
- při transkripci se nepostupovalo jednotně, pro potřeby souborného katalogu však formální jednotka nezbytná
- návrh vypracován pro latinu, češtinu, němčinu
- při vytváření pravidel přihlídnutí k existujícím edičním zásadám (Ryba, Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů; Edičně textologická pravidla pro vydávání českých spisů J. A. Komenského, A: Škarka, S: Králík; Edičně textologická pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského, J. Nováková; Ediční pravidla pro latinské spisy J. A. Komenského, J. Nováková, B. Ryba)
- hlavní rozdíl: sumarizace obecných zásad pro zpracování formální a grafické stránky transkribovaného textu a detailnější rozpracování zásad úpravy hláskové podoby
- markantní je problém transkripce spřežek a velmi nejednotně psaných sykavek (přepisovat dle smyslu: zůstala přepsat bez vykřičníku jako zůstala)
- rejstříky lat. incipitů: do určité míry převedení na „klasickou“ slovníkovou formu (např. eterni Patris = aeterni Patris)
- jmenný rejstřík: přihlíží se ke Georgesovi, všechny grafické podoby (latinské, řecké) jména pod „klasickou“ formu (pod Ioannes Iohannes, Johannes, Joannis atd.)